

บทความ

เรื่อง ป่าชายหาดและพรรณไม้ชายหาดที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์

นางสาวมยุรี ภิญโญศักดิ์ และ นายวัชระ บุญชัย

สวนพฤกษศาสตร์ระยอง

ป่าชายหาดคืออะไร

ป่าชายหาดเป็นสังคมพืชที่ขึ้นอยู่ระหว่างทะเลกับแผ่นดิน ที่มีดินเป็นดินทราย น้ำทะเลท่วมไม่ถึง ลักษณะป่าใกล้เคียงกับป่าพรุและป่าชายเลน แต่มีสภาพของป่าค่อนข้างโปร่ง และอยู่ลึกเข้ามาในแผ่นดินมากกว่าป่าชายเลน ความชุ่มชื้นและปริมาณธาตุอาหารในดินมีน้อยมาก อากาศมีไอเค็ม (Salt spray) สูง ป่าชายหาดมีพืชหลากหลายชนิดขึ้นปกคลุม พรรณไม้ส่วนใหญ่เป็นพืชทนเค็ม (halophytes) องค์ประกอบของพรรณไม้และลักษณะโครงสร้างป่าชายหาด แปรผันไปตามปัจจัยแวดล้อมในแต่ละท้องที่ โดยพืชสามารถปรับตัวให้รับกับแรงลม ทนต่อความเค็มของไอทะเล และต้านทานความแห้งแล้งได้ดี ต้นไม้โดยทั่วไปมีลักษณะเป็นพุ่ม ลำต้นคดงด้วยแรงลม และแตกกิ่งก้านมาก ใบหนาแข็ง มีทั้งไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ขนาดกลาง ไม้พุ่มและไม้เถาวัลย์

ป่าชายหาดส่วนใหญ่เกิดจาก แนวสันทรายที่มีน้ำทะเลพัดเอาทรายขึ้นมาทับถมกองบนฝั่ง จนเป็นคันระดับสูง และสะสมกันจนเป็นแนวกว้าง ด้านหลังของแนวสันทรายมักจะกลายเป็นแหล่งน้ำขัง จนกลายเป็นป่าบึงน้ำจืดไปในที่สุด บนสันทรายจะมีไม้เบิกนำจำพวก ผักบู่ทะเล, รักทะเล, ต้นหูควาง, สารภีทะเล, สนทะเล และหญ้าชนิดต่างๆขึ้นอยู่เป็นส่วนใหญ่ ต่อมาเมื่อสภาพแวดล้อมเอื้ออำนวยให้จึงค่อยๆมีพันธุ์ไม้ชนิดต่างๆรุกเข้ามาแทนที่จนกลายเป็นป่าชายหาดในที่สุด ในป่าชายหาดที่สมบูรณ์จะเห็นพืชเป็นเรือนชั้น 3 ชั้น เรือนยอดชั้นบนสุดเป็นไม้ที่มีความสูงประมาณ 15-20 เมตร ได้แก่ มะเกลือ, เกด, และสารภีทะเล เป็นต้น เรือนยอดชั้นรองลงมาเป็นไม้พุ่ม ดินนกก, ข่อย, มะค่าแต้, พลองขึ้นก และพลองจี้ควาย เป็นต้น ระดับล่างสุดของพื้นป่าปกคลุมด้วยไม้พุ่มหนามหลายชนิด เช่น หนามเค็ด, สวาท และเถียงป่า นอกจากนั้นในป่าชายหาดจะพบเถาวัลย์ เช่น มันคันขาว, มันเทียน, คันธูลี และพบพวกกล้วยไม้ที่มีดอกสวยงามอีกด้วย

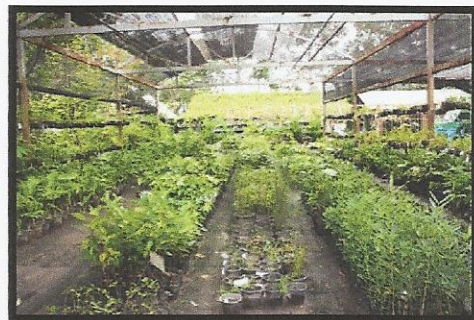
ผลการศึกษาและรวบรวมพรรณไม้ป่าชายหาดในภาคตะวันออก ในช่วงระยะเวลา 12 เดือน (ตุลาคม 2554 – กันยายน 2555) ที่ผ่านมา พบ พรรณไม้ป่าชายหาดจำนวน 121 ชนิด จัดอยู่ใน 104 สกุล 61 วงศ์ โดยพรรณไม้ป่าชายหาดมีการดำรงชีวิตและการเจริญเติบโตที่แตกต่างกันไปตามลักษณะนิสัยของแต่ละชนิดพันธุ์ ซึ่งพบขึ้นกระจายในนิเวศป่าชายหาดที่ต่างกัน โดยแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ 1) กลุ่มไม้ล้มลุก ได้แก่ หญ้าผมหงอก หญ้าข้าวกำ เพี้ยขย่ม่อม คว่ำตายหงายเป็น กระทือ ฯลฯ 2) กลุ่มไม้พุ่ม ได้แก่ จิง้า คันทรง กำแพงเจ็ดชั้น เขยตาย โคลงเคลง ดังหวาย ฯลฯ และ 3) กลุ่มไม้ยืนต้น ได้แก่ จิกเล ลูกค่าง มะกล่ำต้น ข่อย ไทรย้อยใบทู่ ขางนา ขางเหียง ฯลฯ เป็นต้น

การอนุรักษ์และการเพาะขยายพันธุ์ไม้ป่าชายหาด ได้ทำการเพาะขยายพันธุ์ไว้ที่สวนพฤกษศาสตร์ระยอง จำนวน 7,367 กล้า โดยวิธีการปักชำ และเพาะเมล็ด เช่น แด้ว ผักหวานป่า พะยูง ตะบัน พุทราทะเล จิกเล ผักเบี้ยทะเล ฯลฯ ทั้งนี้ เพื่อการศึกษาวิจัยและพัฒนาศักยภาพเชิงเศรษฐกิจ เพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนต่อไป

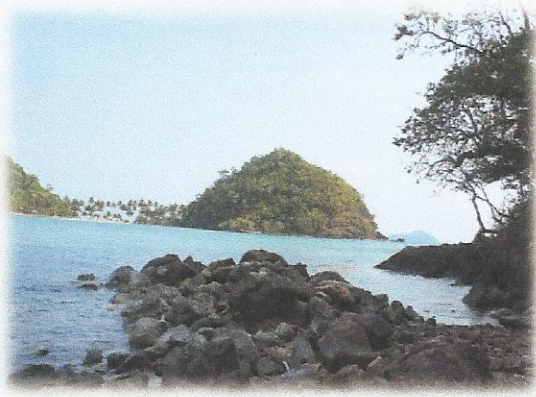
สำรวจและเก็บตัวอย่างพรรณไม้

ขยายพันธุ์เพิ่มจำนวน อนุบาลไว้
ที่สวนพฤกษศาสตร์ระยอง

ป่าชายหาดมีความสำคัญอย่างไร

ป่าชายหาดจะเป็นระบบนิเวศที่เกิดขึ้นเป็นพื้นที่ป่าแนวรอยต่อจากชายหาดที่ระดับน้ำทะเลท่วมถึง ขึ้นถึงมาบนผืนแผ่นดินเป็นแนวเขตป้องกันลม และป้องกันคลื่นทะเลในฤดูมรสุม รากของพืชในบริเวณแนวป่าชายฝั่ง เป็นตัวช่วยป้องกันการพังทลายของแผ่นดินตามแนวชายฝั่ง และขณะเดียวกันก็ยังเป็นตัวกรองสารพิษจากแผ่นดินไม่ให้ไหลลงทะเลโดยตรง เป็นต้น

ความสำคัญของพรรณไม้ป่าชายหาด เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

จากการศึกษาพรรณไม้ป่าชายหาดในภาคตะวันออก ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2554 – 2555 พบว่ามีพรรณไม้ชายหาดบางชนิด ที่มีสถานภาพจัดเป็นไม้หวงห้ามประเภท ก. และ ไม้หวงห้ามประเภท ข. ตามบัญชีพันธุ์ไม้ป่าที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ (โดยนายเต็ม สมิตินันท์) เช่น ก่อจันทน์ ขางนา ขางเหียง ขางกราด พญาไม้ สนทะเล พะยูง รัง ก้นกระา ประดู่ รักใหญ่ เป็นต้น พรรณไม้ป่าชายหาดเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าของประเทศ เป็นป่าที่ให้ไม้ใช้สอยแก่ชุมชน ให้พืชอาหารและสมุนไพร ทั้งยังช่วยก้ำบังลมทะเล ป้องกันไอน้ำเค็ม และเคยช่วยชีวิตผู้คนจากเหตุภัยธรรมชาติคลื่นยักษ์สึนามิที่เกิดขึ้นกับประเทศไทย นอกจากนี้มนุษย์ยังใช้ประโยชน์จากพรรณไม้ป่าชายหาดในอีกหลายๆ ด้าน ดังต่อไปนี้

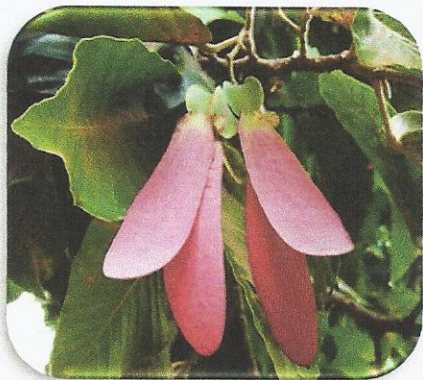
- 1.) การใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้ มีพันธุ์ไม้บางชนิดที่ศึกษาพบว่า สามารถนำเนื้อไม้มาใช้ในการก่อสร้างอาคารบ้านเรือน และเครื่องใช้ต่างๆ เช่น ก่อจันทน์, พะยูง, ประดู่, ขางเหียง และ ขางกราด เป็นต้น
- 2.) เป็นไม้ที่มีค่าหายาก พันธุ์ไม้บางชนิดที่ทางการ ได้พิจารณาเห็นว่าเป็นไม้ชนิดดีมีค่าหายาก หรือ มีคุณค่าพิเศษอย่างอื่น เช่น เปลือกหรือเนื้อไม้มีกลิ่นหอม เป็นสมุนไพรที่หายาก หรือเนื้อไม้มีน้ำมัน หรือ ชัน ซึ่งใช้ประโยชน์ในการอุตสาหกรรมที่จะหาของอื่นมา ใช้แทนไม่ได้ หรือ มีผลที่เป็นสมุนไพร ใช้แก้โรคติดต่อร้ายแรงบางโรคได้ ทางการจะห้ามมิให้ตัดฟัน โคน ล้ม เว้นแต่จะได้รับอนุญาตเป็นกรณีพิเศษ เช่น ไม้สัก, มะปอก, พญาไม้, กฤษณา และ ขางนา เป็นต้น

3.) เป็นพืชสมุนไพร ไม่ขายหาบบางชนิดศึกษาพบว่า สามารถนำส่วนต่างๆ มาใช้เป็นยาสมุนไพร รักษาโรคบางชนิดได้ เช่น จี่เหล็ก, ขอบป่า, เขยตาย, ขุมเห็ดเทศ, สลัดไดป่า, ปลาไหลเผือก, มะขาม มะตูม และ มะรุม เป็นต้น

4.) ใช้บริโภค ไม่ขายหาบบางชนิด ศึกษาพบว่า สามารถนำส่วนต่างๆ ของต้นพืชมาบริโภคได้ ไม่ว่าจะเป็น ใบ ดอก ผล และหัวใต้ดิน เช่น ผักหวานป่า, มะกอก, กระทือ, ชะมวง, ผักหวานบ้าน, ขอบ้าน และ กระโดน เป็นต้น

5.) ปลูกเป็นไม้ประดับ ไม่ขายหาบบางชนิดสามารถเลือกเอามาปลูกได้ในกระถางตั้ง แว่น หรือ ภาชนะอื่นๆ ไว้ใช้ประดับในร่มภายในบ้าน อาคาร และในห้องต่างๆ ได้ เช่น เอื้องกระ, หนุ่ยจิมฟันควาย, สิงโตพุททอง, เฟินปลายมน, กระแตไต่ไม้, ฝาดแดง และ กระระร่อนปากเป็ด เป็นต้น

จากการศึกษาพรรณไม้ป่าชายหาดในภาคตะวันออก ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2554 – 2555 พบว่ามีพรรณไม้ป่าชายหาดที่มีความน่าสนใจ และควรค่าแก่การอนุรักษ์มากมายหลายชนิด แต่ขอนำมาเสนอให้ทราบเบื้องต้น จำนวน 6 ชนิด ได้แก่

ยางนา

มีความน่าสนใจ เพราะเป็นพันธุ์ไม้ที่ให้เนื้อไม้มีคุณภาพดี ซึ่งใช้ในการก่อสร้างอาคารบ้านเรือน

สถานภาพ เป็นหวงห้ามชนิดพิเศษ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตเป็นกรณีพิเศษ จากหน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง
มูลค่า เนื้อไม้ขายได้ราคาดี ควรส่งเสริมให้ปลูกเป็นพืชเศรษฐกิจ

กันเกรา

มีความน่าสนใจ เพราะเป็นพันธุ์ไม้ที่ให้เนื้อไม้มีคุณภาพดี ซึ่งใช้ในการก่อสร้างอาคารบ้านเรือน

สถานภาพ เป็นหวงห้าม การตัดฟันต้องได้รับอนุญาตเป็นกรณีพิเศษ จากหน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ที่
มูลค่า เนื้อไม้ขายได้ราคาดี ควรส่งเสริมให้ปลูกเป็นพืชเศรษฐกิจ

พญาไม้

ความน่าสนใจ เป็นพืชโบราณพืชเมล็ดเปลือกแข็ง ลักษณะเด่นอยู่ที่ใบและผล ใบเดี่ยวเรียงเวียนสลับ รูปใบหอกแกมรูปแถบ ส่วนยอดใบจะออกสีน้ำตาลแดงสวยงาม ส่วนใบล่างหรือใบแก่จะมีสีเขียวเข้ม ใบมันวาว

สถานภาพ ไม้หายากและมีปริมาณน้อย

คุณค่า เป็นพรรณไม้ที่ควรค่าแก่นุรักษ์เพื่อไม่ให้สูญพันธุ์ไปจากสภาพป่าเดิมและประเทศไทย

เอื้องกระ

มีความน่าสนใจ เพราะเป็นกล้วยไม้ดินที่มีดอกสีขาวมีแต้มสีแดงเป็นจุดๆทั่วดอกสวยงามสะดุดตา นำมาปลูกเลี้ยงเป็นไม้ประดับได้

สถานภาพ ไม้เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ เนื่องจากแหล่งที่อยู่กล้วยไม้ถูกบุกรุกทำลาย

คุณค่า เป็นพรรณไม้ที่ควรค่าแก่นุรักษ์เพื่อไม่ให้สูญพันธุ์ไปจากสภาพป่าเดิมและประเทศไทย

มูลค่า สามารถขยายพันธุ์เพิ่มจำนวน ส่งเสริมให้ปลูกเป็นพืชเศรษฐกิจได้

ผักหวานป่า

มีความน่าสนใจ เพราะใบนำมาประกอบอาหารทานได้ ไข่ได้ราคาสูง เป็นพืชที่ผู้บริโภคนิยมรับประทาน และเป็นที่ต้องการของตลาด ควรส่งเสริมให้ปลูกเป็นพืชเศรษฐกิจ

สถานภาพ เป็นพืชที่ถูกคุกคามและเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์

คุณค่า เป็นพรรณไม้ที่ควรค่าแก่นุรักษ์เพื่อไม่ให้สูญพันธุ์ไปจากป่าเดิมและท้องถิ่น

มูลค่า สามารถขยายพันธุ์เพิ่มจำนวน ส่งเสริมให้ปลูกเป็นพืชเศรษฐกิจได้

น้ำเต้าลม

มีความน่าสนใจ เพราะ มีหม้อดักแมลง รูปทรงแปลก มี
สีส้มสวยงาม สะดุดตา คนนิยมซื้อมาปลูกเลี้ยงเป็นไม้
ประดับ

สถานภาพ เป็นพืชที่หายากและเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์

คุณค่า เป็นพรรณไม้ที่ควรค่าแก่อนุรักษ์เพื่อไม่ให้สูญพันธุ์
ไปจากสภาพป่าเดิม ท้องถิ่น และประเทศไทย

มูลค่า สามารถขยายพันธุ์เพิ่มจำนวน ส่งเสริมให้ปลูกเป็นพืช
เศรษฐกิจได้

พรรณไม้ป่าชายหาดแต่ละชนิดที่ยกตัวอย่างมานั้น ล้วนเป็นพรรณไม้ที่มีความน่าสนใจ มีคุณค่าใน
เชิงระบบนิเวศ และยังมีมูลค่าในเชิงเศรษฐกิจอีกด้วย การที่จะอนุรักษ์พรรณไม้ป่าชายหาดเหล่านี้เอาไว้ได้
พวกเราคนไทยทุกคน ต้องร่วมมือร่วมใจกัน ไม่บุกรุกทำลายพื้นที่ป่าชายหาดอันเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของ
พรรณไม้ป่าชายหาด เพราะหากพื้นที่ป่าชายหาดถูกบุกรุกทำลาย พรรณไม้ป่าชายหาดก็จะไม่มีที่อยู่และอาจ
สูญพันธุ์ไป หากพวกเราคนไทยไม่ช่วยกันอนุรักษ์และหวงแหนป่าชายหาดไว้ สักวันหนึ่งผืนป่าชายหาดใน
ประเทศไทยของเราก็ต้องลดน้อยลงและหมดไปในที่สุด

หาดทรายดีมีพรรณไม้ชายหาดด้วย หาดทรายสวยด้วยพรรณไม้ชายหาดมี

เอกสารอ้างอิง

นายสมชาย ดิษฐศรี และ คณะ. 2546. พรรณไม้ป่าชายหาด ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบน.

จันทบุรี : หจก. โปรร ออฟเซท

มยุรี ภิญโญศักดิ์ และ วัชระ บุญชัย. 2554. รายงานโครงการรวบรวมพรรณไม้ป่าชายหาด ในภาค

ตะวันออก. ระยอง : สวนพฤกษศาสตร์ระยอง. 109 หน้า

มยุรี ภิญโญศักดิ์ และ วัชระ บุญชัย. 2555. รายงานโครงการรวบรวมพรรณไม้ป่าชายหาด ในภาค

ตะวันออก. ระยอง : สวนพฤกษศาสตร์ระยอง. 98 หน้า

รองศาสตราจารย์มณฑนา นวลเจริญ. 2552. พรรณไม้ป่าชายหาด. ประทุมธานี : สำนักงานพัฒนา

วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. 182 หน้า